

SUYUN İNCE SİYASETİ

G ü l g ü n A k b a b a

Türkiye gerçekten su zengini mi ? Bu su zenginliği Türkiye'ye ne neler sağlıyor? Yoksa bu zenginlik ülkeler arasında özellikle Ortadoğu'da bir çatışmanın ateşleyicisi mi ? Dünyada siyasi çatışmaların, sıcak savaşların yeni nedeni su mu olacak? Su sanıldığı gibi Türkiye'ye bir güç verecek mi? Suriye ve Irak'ın beklentileri ne? Türkiye'nin politikası ne ya da ne olmalı? Tüm bu soruların yanıtlarını Hacettepe Üniversitesi Hidropolitik ve Stratejik Araştırma ve Geliştirme Merkezi Başkanı Prof.Dr. Ali İhsan Bağış açıklıyor.

Su bir siyaset aracı mı?

Herhangi bir madde isteyen herkezin gereksinmesini karşılamadığı sürece, doğal bir siyaset konusudur.

Pek çok kişi içinde bulunduğumuz yüzyılda su yüzünden savaşların çıkmasını bekliyor....

Ben bu düşüncede değilim. Ancak yer yer çatışma ya da uyuşmazlıklar olacağı açık. Herhangi bir konuda ülkeler arasında

çatışma ülkelerin konumlarına göre değişebiliyor. Örneğin, Kuzey ülkeleri arasında su nedeniyle bir çatışma olmayacak gibi görünüyor. Bunun iki nedeni var: Su, yağmur bu bölgelerde bol. Diğeriyse, bu ülkelerin demokratik gelişmesi. Toplumsal bir demokrasinin konsensüsü sayesinde Avrupa'daki birtakım ülkeler arasında bu sorun makul bir biçimde, kavgaya etmeye gerek kalmadan çözülüyor. Kavgaya etseler bile, büyük çatışmalar olmuyor. Nitekim yakınlarda Fransa ve İspanya bölgedeki suyun kirletilmesi konusunda belirli tavizler çerçevesinde soruna çözüm buldular. İki ülke arasında herhangi bir çatışma olmadı. Ama noktada şunu da hemen söylemek gerekiyor. Avrupa zaten tek ülke haline geliyor. Dolayısıyla sorunların

çözümünde bu de sıkıntılar yaşanmıyor. Keza Kuzey Amerika'da ABD ile Meksika, Kanada arasında yaşanan sorunlarda da ciddi sıkıntılar olmadı. Ama ne yazık ki gelişme yolundaki ülkelerde, su konusunda birçok sıkıntı yaşanıyor. Üstelik bu ülkelerde su olsa da olmasa da sorunlar yaşanıyor. Örneğin, suyun var olduğu Hindistan, Bangladeş gibi ülkelerde su, Ortadoğu'daki kadar kıt değil. Ama uyuşmazlıklar var. O halde bu noktada ülkelerarasındaki bu uyuşmazlık durumunu bir kültür meselesi olarak yorumlayabiliriz.

Hemen belirtmede yararı olacak bir diğer husus şu: Dünyada bir su kıtlığı var. Dünyanın nüfusu çok arttığı için bir su sıkıntısı başgösterdi. Zaten bu nüfus artışı birçok sorunun da belli başlı nedeninden.

Su sorunu konusunda bir diğer neden dünyanın ikliminin ısınması gibi çevresel faktörler. Ama ben bu konuda biraz abartı yapıldığını da düşünüyorum. Evet iklim değişiyor, ısınıyor; ama bu

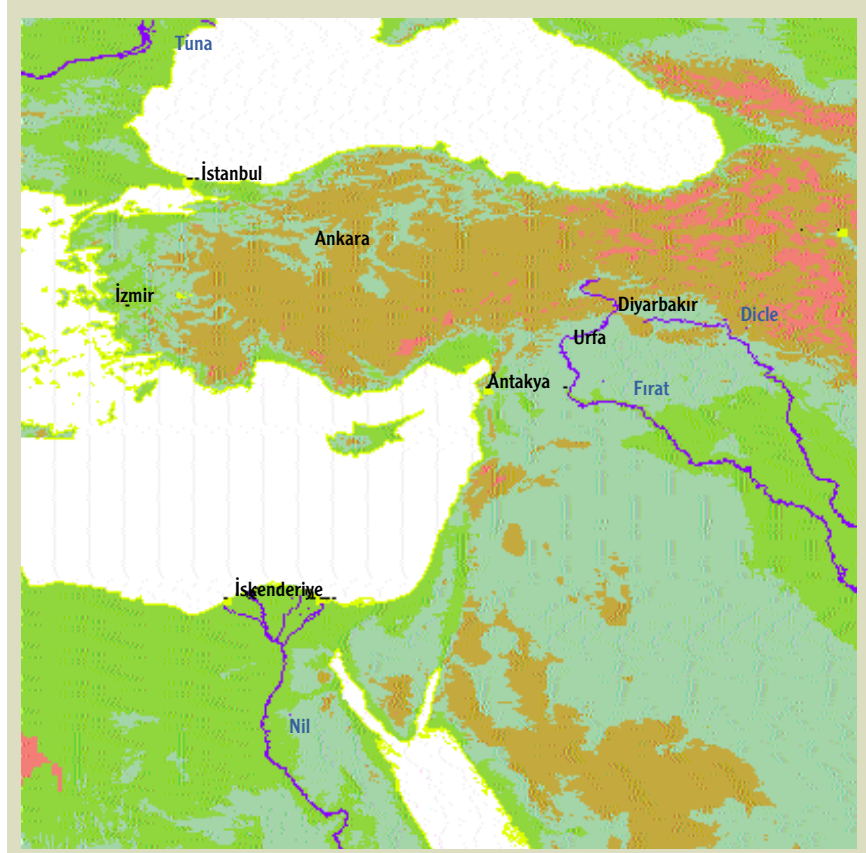

rum. Evet iklim değişiyor, ısınıyor; ama bu su kıtlığına yol açabilecek derecede bir tehlikeyi de beraberinde getirmiyor. Ya da şöyle de diyebiliriz: En azından 100 yıllık bir süreçte, dünya ikliminin ısınmasından ötürü bir su sıkıntısı yaşanacağı görünmüyor.

Ortadoğu'da İsrail, Ürdün, Filistin ülkelerinin bulunduğu yerlerde ciddi su yok. Bu ülkelerin en büyük sıkıntılarında birisi su. Bu durumda Ortadoğu'yu, su sıkıntısı konusunda üçe ayırarak irdelemek gerek. Birinci grupta Türkiye, Irak ve Suriye'yi alabiliriz. Bu ülkelerde su konusunda ciddi sorun yok. Ama sorun olabilecek durumlar var. Her üç ülkede uzlaşma konusuna gitmeden bu durumlarda savaş en azından olmaz. Ama Filistin, İsrail ve Ürdün'de yer altı suları bakımından bir sıkıntı var. Suudi Arabistan ise su bakımından çok kötü durumda.

Su da enerji gibi bir siyaset enstrümanı. Enerji gibi su da aynı derecede güç sağlayacak mı Ortadoğu'da? Türkiye su kaynakları ve potansiyel iletim kanallarında stratejik bir avantaja sahip. Bunun, stratejik bir getirisi var mı?

Burada hemen şunu söylemeliyiz ki su enerjiden de önemli. Enerjiyi bir biçimde ikame edebilirsiniz. Ama su hiçbir şekilde ikame edilemez. Dolayısıyla su konusunda Türkiye Ortadoğu'da temel oyuncu hatta tek oyuncu. Ama Türkiye'nin hidropolitik alanda bölgedeki politikası bölgeye olumlu bakması biçiminde açıklanır. Yani bu tek oyunculuğu komşularına karşı bir koz olarak kullanmıyor. Türkiye'nin menfaatleri de burada yatıyor ve izlenen bu politika da doğrudur. Türkiye, Suriye ve Irak dışında komşu diğer ülkelerle sorun da yaşamadı zaten. Varolan sıkıntılar bir biçimde hep çözülmeye çalışıldı. Türkiye gerektiğinde çiftçisini kuraklıktan kurtarmak için Bulgaristan'a para verdi. Çünkü Meriç sınırı aşan bir su. Fırat ve Dicle de öyle. Ama Türkiye hiçbir zaman feryat etmedi Suriye ve Irak gibi haksız bir şekilde. Türkiye Körfez Savaşı'nda Amerika ve Batıdan bazı telkinler aldı. "Suyu kesin" telkinleriydi bu. Ama Türkiye yanaşmadı bu telkinlere. Türkiye öbür ülkelerle beraber Irak'a karşı oldu. Ama hidropolitik açısından Batı'nın telkinine uyararak suyu kesmedi. Yalnız Türkiye isterse bunu farklı

Fırat Dicle Havzasının Hidrolojik Özellikleri

Erzurum yakınlarından doğan Fırat Nehri, Murat ve Karasu kollarının birleşim noktasından, Dicle Nehri'ne ulaşmaya kadar yaklaşık 2 330 km. uzunluğundadır. Büyük ölçüde Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki karlarla beslenen Fırat Nehri'ne, Keban Barajı'nın altında iki önemli kol olan Tohma ve Göksu nehirleri katılmaktadır. Türk sınırını terkettiği noktada, 1937-1993 yıllarını kapsayan ölçümlere göre, Fırat Nehri'nin ortalama yıllık su miktarı 31.6 milyar m³'tür. Suriye sınırları içinde Habur kolunu ve Türkiye'den gelen Sacır sularını alan Fırat Nehri'nin, Suriye ile Irak arasındaki sınırda yıllık su potansiyeli 35 milyar m³'e ulaşmaktadır. Suriye'nin katkısı sadece 3,4 milyar m³'tür. Irak topraklarından ise hiçbir katkı olmamaktadır. Belirtilen rakamlara göre, Fırat Nehri sularının yaklaşık % 90'ını Türkiye topraklarında, %10'u ise Suriye'de oluşmaktadır. Elazığ yakınlarında doğan Dicle Nehri, Fırat ile birleşinceye kadar yaklaşık 1840 km. yol katetmektedir. Türkiye sınırları içinde Batman, İlisu, Botan ve Garzan gibi büyük sularla beslenen Dicle ana kolunun, Türkiye - Suriye sınırındaki Cizre akım raset istasyonu verilerine göre, ortalama yıllık akım miktarı 16.2 milyar m³'tür. Dicle 30 km. kadar Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra Irak'a girmektedir. Dicle'nin bir yan kolu durumunda olan ve kısa bir mesafe içerisinde Türkiye - Irak sınırını oluşturan Hezil suyu ile Hakkari'den doğan Büyük Zap suları ise, Irak topraklarında Dicle Nehri'ne birleşmekte ve Türkiye'nin toplam katkısı 21.3 milyar m³'e ulaşmaktadır.

biçimlerde yapar. Biraz önce istese de suyu kesmez, kesemez dedim. Ama Suriye ve Irak'a kötülük yapmak isterse sulama devrelerinde çeşitli manü-pülasyonlara girebilir. Nasıl girer? Türkiye her yönden güçlü bir ülke olduğuna göre karşı taraf inatlaşmayı

Su enerjiden de önemli. Enerjiyi bir biçimde ikame edebilirsiniz. Ama su hiçbir şekilde ikame edilemez. Dolayısıyla su konusunda Türkiye Ortadoğu'da temel oyuncu hatta tek oyuncu.

sürdürürse en sonunda sulama devrelerinde çeşitli bahanelerle, "santrallerin çalışması arızalandı" der, suyu bir keser bir bırakır ve bu yaptığına haklı olduğunu da teknik olarak savunabilir. Zaten o sulama devrelerine gerektiği zaman gereken su verilmezse, bu durumdan etkilenen ülkeler biter. Kötülük yaptınız demektir; dolayısıyla Güney komşularımızın bu konuları dikkate alıp ona göre hareket etmesi gerekir.

Suyun Sahipliği konusunda çatışan tezler var. Kimi "tarihten gelen hakkım var" diyor. Demirel de "benim dağlarımın karına kimse karışamaz" diyordu...

Suyun hukuksal davalarında yaptırımçı bir tarafı yok. Su hukuku konu-

sunda hep teamüller var. Birtakım doktrinler var. Burada bazı ülkeler şunu diyor: Aşağıda kıyıdaş ülkeler neden hep göz önüne alınıyor da yukarı kıyıdaşlar alınmıyor. Burada sorun şu: Irak ve Suriye "tarihsel haklarımız var" tezinden yola çıkıyorlar. "Suyu kirletiyorsunuz" diyorlar.

Ama Türkiye bu tarihsel hak tezini kabul etmiyor. Türkiye basit bir anlamla şu tezi savunuyor: "Ben sana zarar vermediğim sürece, sana hakça suyu verdiğim halde, beni engelleyemezsin. Ben bölgemi kalkındırmak zorundayım, sen de birtakım zorluklara katlan. Zaten istediklerin konusunda da kimsenin yaptırım gücü yok." Beyrut'ta bir su toplantısında bu konu gündeme geldiğinde ben de şu itirazda bulunmuştum: "Sizler tarihsel haktan söz ediyorsunuz ama o zaman Türkiye'nin işi çok daha kolaylaşıyor. Çünkü Suriye, İsrail gibi ülkeler Osmanlı'dan çalınmış ülkeler." Türkiye de bu konuda hak talebinde bulunur ki, şimdi Ermenistan'ın yaptığı bu. Söz konusu tarihsel haksa, Türkiye bu tarihsel hakkıyla sorunu kesin çözmüş oluyor zaten. Ancak bu konuda yazarlar, bilim adamları da haklı olarak şunu öne sürüyorlar ben de öyle düşünüyorum: Karşı tarafa hakça, makul ve optimal bir politika içinde gitmek zorundadır ki yukarı kıyıdaş da, aşağı kıyıdaş da zarar görmesin. Nitekim Fırat'ta ve Dicle'de rasyonel davranırsa, Türkiye'nin hidropolitikasını, onlar da geliştirirlerse, o zaman mesele çözümlenir.

Suyun kirletilmesi konusuna gelince. Dünyanın her tarafında sulama ile yapılan tarımsal faaliyetlerde birtakım tarımsal ilaçlar kullanılır. Kullanılma zorunluğu vardır. Bu ilaçların kalitesi var kalitesizi var. Kalitelisi kullanılırsa doğrudur. Ama tarımsal ilaç kullanmak zorunludur. Yine sulama projelerinde kesinlikle drenaj kanallarının yapılması gerekir. Örneğin, GAP'ta drenaj kanalları tam anlamıyla bitmedi. Ama Suriye eğer temiz su istiyorsa, Türkiye'ye en azından drenaj kanalları konusunda yardım etmesi ve katkıda bulunması gerekiyor. Çünkü kirlenen suyun pompalanması gerekir ve dünyanın her tarafında bu drenaj kanallarıyla çözümlenir.

Türkiye su kartını çıkar için değil, barış için kullanmak istiyor dediniz. Neden?

Bu sorunun yanıtı Türkiye'nin stratejik yaklaşımı açısından da önemli. Ekonomik, teknik nedenlerle Türkiye barışçıl davranıyor. Teknik olarak Türkiye bu barajlardaki suyu tutamaz. Tutamaz ve tutmak da istemez. Çünkü bu sayede elektrik üretiyor. Elektrik üretmek için suyun çıkması gerek. Zaten suyu tutmak istese de tutamaz; çünkü o zaman taşkınlar olur. Dolayısıyla Türkiye'nin genel politikası açısından, stratejisi açısından, ekonomik politikası açısından barışçıl davranmak durumunda. Aksini zaten düşünemez.

"Su akar, Türk bakar" sözü eskide kaldı. Türkiye artık yoksul bir ülke değil.

Bu durumu belirttikten sonra Türkiye ile Irak ve Suriye arasındaki sorunu biraz daha irdeleyelim. Türkiye'nin açısından baktığımızda evet Türkiye su zengini ülke değil; ama iddia edildiği gibi Irak ve Suriye'de su fakiri değil. Bunun altını özellikle çiziyorum; çünkü çok önemli. Mesela Suriye ve

Barış Suyu

Türkiye topraklarından çıkan ve günlük 6 milyon metreküplük su kapasitesine sahip olan Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suyunun Ortadoğu ülkelerine aktırılması amacıyla ve 22 Arap ülkesini kapsayacak şekilde 1986 yılında hazırlanan "Barış Suyu Projesi", Türkiye'nin Ortadoğu'da nüfuzunun artacağı ve İsrail'in de projeden istifade edeceği endişesiyle bölge ülkeleri ve özellikle Suriye tarafından tepki yaratılarak engellendi.

Suriye, su konusunda Arapları Türkiye'ye karşı kıskırtıp, sorunun, bölgede Türkiye ve İsrail'den çok Arapları ilgilendirdiğini söylüyor.

Uluslararası hukuk açısından Türkiye'nin su kaynakları üzerinde kendi egemenliğini sınırlaması ve bu konuda yükümlülük altına girmesiye söz konusu değil. Suriye'nin tehditlerine rağmen, Türkiye'nin komşularıyla yürütmek istediği karşılıklı iyi niyet ilişkileri çerçevesinde; 1987 yılında Suriye'ye saniyede en az 500 metreküp su vereceğini de açıklamıştır. Bu tarihten günümüze kadar da Türkiye bu sözüne sadık kalmıştır.

Suriye yönetimiye; Fırat Nehri ile ters konumda bulunan Asi Nehri üzerinde dilediği tasarrufu yapma hakkını kendisinde görmekte, özellikle tarım mevsiminde nehir suyunu tamamen keserek veya nehir suyuna kimyasal atık bırakarak başta "Amik Ovası" olmak üzere Hatay ilinin tarım alanlarına büyük zararlar vermektedir.

Irak Mısır gibi Nil'e bağlı değildirler. Mısır'da gerçekten hayat Nil'e bağlıdır. Dolayısıyla Suriye, Irak anlaşma yollarını arasa çok iyi ikame edilecek şansları var. Su fakiri de değiller, zengin de değiller. Ben bu meseleye bir bilim adamı ve stratejist olarak baktığımda, Türkiye'nin menfaatlerinin suyu silah olarak kullanmasına izin vermediğini söylüyorum.

Komşularımıza Bunu Anlatabiliyor muyuz?

Suriye ve Irak da, Fırat ve Dicle nehirlerin ayrı ayrı ele alınmasını ve su tahsislerinin ayrı ayrı yapılması konusunda ısrar ediyor, bu konuyu güvenlikleri açısından rahatsız edici görüyor, suyu kirlettiğimizi savunuyorlar. Irak, Türkiye ve Suriye'nin Dicle Nehri'nden tüketici amaçla kullanımının Fırat'a göre fazla olmayacağını ve Dicle'den yararlanma imkanının büyük ölçüde kendisinde kalacağını düşünerek, Fırat Nehri'nden de azami ölçüde pay almaya çalışmakta. Suriye ise, fazla suyu kendi santrallerinden geçireceği için, Irak'ın bu tutumunu destekleyerek, Irak'ın Fırat üzerindeki çıkarlarının, kendi çıkarları ile uyum içinde olduğunu değerlendirmekte.

Türkiye'nin bunlara karşı cevabı ne?

Suriye Türkiye'ye, toprakları tarıma elverişli olmadığı halde toprak envanteri yapmayı öneriyor. Türkiye'nin buna itirazı yok. Toprak envanteri yapmayı kabul ediyor. Su envanteri de çıkartıp, bütün bunlar bitince ortak bir sonuca varmayı, sentez yapmayı öneriyor. Araplar bu önerilere yanaşmak zorundadır. Türkiye'nin de bu tezinde ısrarlı olması gerek.

Su bölge kalkınmasında bir işbirliği unsurudur. Ama bölgedeki insanlar açısından baktığımızda suyun aynı zamanda ekonomik bir meta olduğunu da görüyoruz. Bunu kabullenmemiz gerekir. Bir diğer husus da şu: Vaktiyle bölgenin nüfusu 5-6 milyondur. Aynı su kaynakları vardı. Bugün bölge nüfusu çok arttı. Artık su kaynakları yetmiyor. Bu nedenle suyu çok rasyonel kullanmak gerek. Artık doğum kontrolüne gitmek zorundadırlar. Batılı yazarların da bu konuyu ciddiye almaları gerek. Türkiye'ye su konusunda peşin hükümlerle yaklaşılıyor.

Türkiye'nin su politikasına, Batı'dan da itirazlar var. Neden?

Uluslararası Hukuk ve Fırat - Dicle Havzası

Uluslararası su yollarının ulaşım dışı kullanımı konusundaki hukuk kuralları, henüz tam olarak oluşmuş değil. Ancak 20. yüzyılın başlarından bu yana, önceleri bilimsel hukuk kuruluşları ve daha sonra da devletler arasında olmak üzere ilginin giderek arttığı görülmekte. Sınır aşan suların kullanımına ilişkin gelişmelerin zaman içerisinde şekillenmesinde önemli rolü olan iki uç görüş bulunmaktadır. Bunlardan Harmon Doktrini'ne göre: Devletler kendi topraklarından geçen sınır aşan sular üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilir, hatta bu suyu tamamen kullanarak aşağı kıyıdaş ülkelere hiç su bırakmayabilir. Harmon Doktrini'ne karşılık olarak, aşağı-kıyıdaş ülkeleri, diğer bir uç görüş olarak sınır aşan suların doğal şartlarında yukarı kıyıdaş ülkelere hiçbir değişiklik yapılamayacağı tezini ortaya atıyorlar.

Bu görüşlerden birisi, aşağı kıyıdaş devletlerin, diğeriyse yukarı kıyıdaş devletlerin bu çok önemli doğal kaynaktan faydalanmalarını önlemekte olduğundan, zamanla ülkelerin iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşama istekleri geliştikçe, her iki radikal tezin de geçerliliği olmadığı, kıyıdaş ülkelerin sudan yararlanma haklarının bulunduğu genel bir kabul görmüştür. Belirtilen iki görüşü uzlaştırmaya yönelik çabalar, özellikle 1950'li yıllardan itibaren yoğunlaşmış ve konu çeşitli uluslararası toplantılarda ele alınmıştır. Söz konusu girişimlerden biri, resmi statüsü bulunmayan Uluslararası Hukuk Derneği'nce (ILA) Helsinki'de 1966 yılında alınan ve hukuki bir bağlayıcılığı bulunmayan kararlardır. Helsinki kuralları olarak da isimlendirilen bu kararlar, kıyıdaş ülkeler arasında sudan müşterek faydalanmada hakça ve makul kullanım kavramını ortaya koymuştur. Bu kavram, aşağı ve yukarı kıyıdaş ülkelerin sınır aşan suların makul ve hakça ölçüler içinde faydalanabileceklerini vurgulamaktadır. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir husus, hakça kullanım ilkesi sudan eşit miktarlarda faydalanılması anlamını taşımamaktadır.

Helsinki kuralları devletlerin yararlanma haklarının değerlendirilmesinde bazı ölçütlerin, bunlarla sınırlı olmamak üzere, göz önünde bulundurulabileceğini ifade etmektedir. Bu öğeler şu hususları kapsamakta:

Havzanın coğrafi durumu ve yüzölçümü, Ülkelerin suya katkısı, İklim şartları, Havza sularının mevcut kullanımları, Ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar, Havza sularına bağımlı nüfus, Her havza devletin ekonomik ve sosyal gereksinmelerine cevap verecek diğer seçeneklerin karşılaştırılması maliyeti, Diğer doğal kaynaklar, Suların faydalanmada israf edilen miktar, Suların kullanımında doğabilecek sorunların giderilmesinde tazminat ödenebilme imkanı, Bir havza devletin ihtiyaçlarının diğer havza devletine zarar vermeden karşılanabilme imkanı.

Helsinki toplantısından sonra 1970 yılında, "Uluslararası su yollarının ulaşım dışı amaçlarla kullanılmasına ilişkin hukuku" düzenlemek ve tedricen geliştirmek amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na, Devletler Hukuku Komisyonu görevlendirilmiş. Adı geçen komisyon çalışmalarına ilişkin raporlar, 1974 yılından itibaren, her yıl Birleşmiş Milletler Altıncı Komisyonu'nda ve bu Komisyon'un tavsiye kararına uyarak, Genel Kurul'da bugüne kadar görüşülmüş. Komisyonun ortaya koyduğu taslak metinde iki ana kavram göze çarpmakta: Sınır atan suların hakça ve makul ölçüler içinde faydalanma ve kıyıdaş ülkelere önemli ölçüde zarar vermeme ilkesine uyma. Bu iki ilke, Harmon Doktrini ve sınır aşan suların doğal rejimlerinin değiştirilemeyeceği yönündeki iki uç görüşü uzlaştıran temel bir uluslararası hukuk ilkesi olarak, genel bir onay görmüş.

Suyun kullanımında havza ülkelerine önemli ölçüde zarar vermeme ilkesi, yukarı kıyıdaş ülkeler için olduğu kadar, aşağı kıyıdaş ülkelere Suriye ve Irak için de geçerli.

Bilen Ö. "Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye", Ankara 2000

Barajların yapımı konusunda hidrologlar arasında büyük görüş farklılıkları var. Örneğin bazı hidrologlar barajların doğayı kirlettiğini öne sürüyor. Bazı gerçekleri olmakla beraber barajların doğayı bozduğu görüşüne ben katılmıyorum. Batı ülkelerinde ya da Amerika'da bir baraj yapılmasına karar verildiğinde, öncelikle fizibilite raporları hazırlanıyor ve birçok teknik, sosyal, kültürel faktör göz önüne alınarak çalışmalar yapılıyor. Ama bu yaklaşım az gelişmiş ülkelerde böyle değil. Örneğin ülkemizde Güneydoğu'da baraj yapıldıktan sonra kıyametler koparılıyor. Bu kıyametlerin bir anlamı yok artık. O bölgede baraj yapma gerekliliği kesinlikle varsa elbette yapılacak; önemli olan çalışmaların bir plan, program dahilinde yapılması. Ülkemizde bu konuda, özellikle GAP konusunda çok samimiyetli davranıldığını düşünmüyorum. Yapılan barajlar mutlak çevreyi tahrip ediyor; ama su bir kalkınma aracı ve denetlenmesi gerek. Kendi haline bırakalım dersiniz o zaman bir kalkınma olmaz. Önemli olan, örneğin baraj yapıyorsanız çevreye verdiğiniz zararları asgariye indirmek için çalışmalar yapmanız.

Bu noktada hemen bir başka soru soruya yanıt arayalım. Barajlar Türkiye'de ne yaptı? Barajlar su depoluyor. Bu sayede su tutabiliyorsunuz. Suriye'ye kıyasla Türkiye kuzeyde kaldığı için buharlaşma oranı daha az. Taşkınlar oluyordu, Suriye bu nedenle perişan oluyordu. Suriye bu barajlar yapıldığından beri, şimdi normal koşullarda Türkiye'den saniyede 500 m³ su alıyor. Eskiden bu, özellikle yazları saniyede 100 m³'e kadar iniyordu. Bir de sistem tam kapasiteyle çalıştığına Suriye'nin Türkiye'den aldığı su miktarı daha da artacak. Ama buna rağmen Irak ve Suriye bundan daha fazlasını almak için uğraşıyor.

Türkiye'ye sorunları regüle etmeye çalışıyor. Tabii bütün bu işler yapılırken beklenen şu: Daha ekonomik ve rasyonel yapılması. Ama böyle olmadı. Bunu kabul etmek gerek.

Peki niye bu konuda kötümser yaklaşımlar var? Bence bu kötümser teoriler, Batı da dahil, moda oldu. Bu teoriler üretiliyor ve birçok kişi bu sayede dolaylı yararlar elde ediyor. Oysa Türkiye, su politikası olarak suyu barışçıl olarak kullanıyor. Bir örnek daha vere-

yim. Mesela, 1992 ya da 1993 yıllarında. Trakya'da bir kuraklık oldu. Türkiye Trakya'daki çiftçileri kurtarmak için, Bulgaristan'a oldukça fazla bir para verdi. Bu konuda sorun yaratmadı. Bulgarların yaptıkları barajlar kıyıdaş ülkeleri düşünmeden yapılmış. Ama Türkiye'nin Güney komşularına, GAP'taki bu planlar yapılırken, aşağı kıyıdaş ülkelerinin zarar görmemesi konusuna çok dikkat edildi. Ama Bulgaristan barajlarını kurarken Türkiye'nin şu ya da bu şekilde zarar göreceğini düşünmemiştir. Aynı şekilde Çoruh Nehri üzerinde Türkiye baraj yapıyor, barajın yapısından kaynaklanan ters bir olay var şimdi. Gürcistan zarar görüyor. Ama Türkiye ile Gürcistan arasında, orada da barışçıl bir yaklaşım var. Demek istediğim genel hidropolitik açısından Türkiye'nin stratejisi, su konusunda çok akıllı bir politika güderek ve kendi çıkarlarını da düşünerek rasyonel bir politika izlemek. Hep barışçıl hareket ediyor; bazı, aşağı kıyıdaş ülkelerin itirazlarını kabul ediyor, tartışıyor. Şimdi yine Fırat ve Dicle'ye dönelim. Orada şöyle bir sorun var: Uzun yıllar "su akar, Türk bakar" diye Türkiye itham edildi. Türkiye cumhuriyet öncesinde çok fakir bir ülkeydi. Kalkınmamış bir ülkeydi. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren bu kalkınma hamleleriyle, ki buna ister özel sektör ister devlet sektörünün politikalarıyla deyin; ama sürekli bir kalkınma politikası cerayan etti. Bu sırada da komşu ülkelerle hep barışçıl bir politika izledi.

Anlaşıyor ki bu yaklaşım, itirazları hafifletmeye yönelik değil. Türkiye, "içten pazarlıklı değil." diyorsunuz...

Türkiye elinde varolan su kaynağını ortak bir refah için öneriyor. Türkiye Avrupa Birliği'ne girmek istiyor. Bunun ilk aşamalarından biri fazla düşünmeden Gümrük Birliği'ydi. Fazla düşünmeden bu birliğe girdi. Daha Avrupa Birliğine girmeden birçok konuda kendini bağladı. Bir de AB üyesi olursa daha başka yaptırımlar altında kalacak.

Türkiye önümüzdeki yıllarda dünya konjüktürü ve kendi sıkıntıları nedeniyle Batıdan gelen baskıları azaltmalı, komşularıyla iyi geçinmeli. Ekonomik olarak üretmek, Avrupa konusunda düşünmek zorundadır.

Arap İsrail karmaşası bittiğinde Türkiye su konusunda büyük baskılar altında kalacak. Tedbirlerini şimdiden almalı, komşularıyla arasını düzeltmeli ve ileride gelebilecek baskıları şimdiden önlemelidir.

Türkiye'nin su siyaseti şu: Elinde mevcut olan kaynağı komşularının ale-

İsrail Suriye'yi atlayarak suyu bana ver diyor. Bu cinayettir.

Suriye olmadan barış suyu projesi gerçekleştirilemez... İsrail, barışı satın aldığı anda, üstelik de Türkiye'nin suyuyla, Türkiye'nin bölgede bir kozu ve dolayısıyla ağırlığı kalmamış demektir.

hinde değil komşularıyla işbirliği içinde ortak bir refah için kullanmak. Bunu benimsiyor ve bunu öneriyor.

Burada insan hakları meselesi değil, ekonomik çıkarlar söz konusudur. Karşılıklı bağımlılıkları yaratmak zorundayız. Türkiye'nin Rusya'dan doğal gaz aldığı gibi, karşılıklı bağımlılıklar. O zaman hem satan hem alan ülke düşünmek zorunda.

Türkiye hiçbir yabancı ülke baskısı olmadan Suriye ve Irak'ı ikna etme politikasını izleyerek bu meselenin çözülmesini sağlamaya çalışmalıdır.

Ama, suyu bir barış enstrümanı olarak kullanma çabalarına fazla olumlu bir yanıt alamadık. Neden?

Fırat ve Dicle'yle ilgili olarak Suriye ve Irak uluslararası baskılarla bir şey kopartabilir miyiz diye bakıyorlar. Zaten bunlar, demin de söylediğim gibi fazla su fakiri değiller. Su asıl İsrail - Ürdün - Filistin ve Körfez bölgesine gerekli. Ama, Körfez zengin. Şimdilik petrolü bol. Suyu başka yerlerden de rahatlıkla temin edebiliyor. Ayrıca hiçbir ülke, kendini bağımlı kılacak bir anlaşmaya girmek istemez.

Türkiye Seyhan ve Ceyhan ile Manavgat ırmaklarının sularını Ortadoğu'ya pazarlamayı düşünüyordu. En çok ilgi gösteren, İsrail gibi...

İsrail Suriye'yi atlayarak suyu bana ver diyor. Bu cinayettir. Suriye olmadığı sürece barış suyu projesi gerçekleştirilemez. Suriye mutlak surette olmalı. Türkiye İsrail'in istediği gibi yaparsa çok büyük yanlış yapmış olur. Ne yazık ki Türkiye'nin politik ve ekonomik istikrarı bozuktur. Arap kamuoyunu yanına almak zorundadır. Barış suyu olayı budur.

Türkiye İsrail ile geç kalınmış bir yaklaşım içine girdi. Ama yalnızca bu konuda İsrail'e güvenemez. İsrail Manavgat Suyu'nu neredeyse bedava yere istiyor. Türkiye fiyat düşürmekle yanlış yaptı. Ama Türkiye haklı olarak şunu söylüyor. Ben suyu istediğime satarım. Aslında İsrail şöyle bir politika güdüyor: Manavgat'tan suyu çok ucuza alıp, alacağı suyu Filistin'e ve Amman'a götürmek istiyor. Bunun karşılığında barış almak istiyor. İsrail, barışı satın aldığı anda, üstelik de Türkiye'nin suyuyla, Türkiye'nin bölgede herhangi bir kozu ve dolayısıyla ağırlığı kalmamış demektir. Bunu altını çizerek söylüyorum.